

AGDER
fylkeskommune

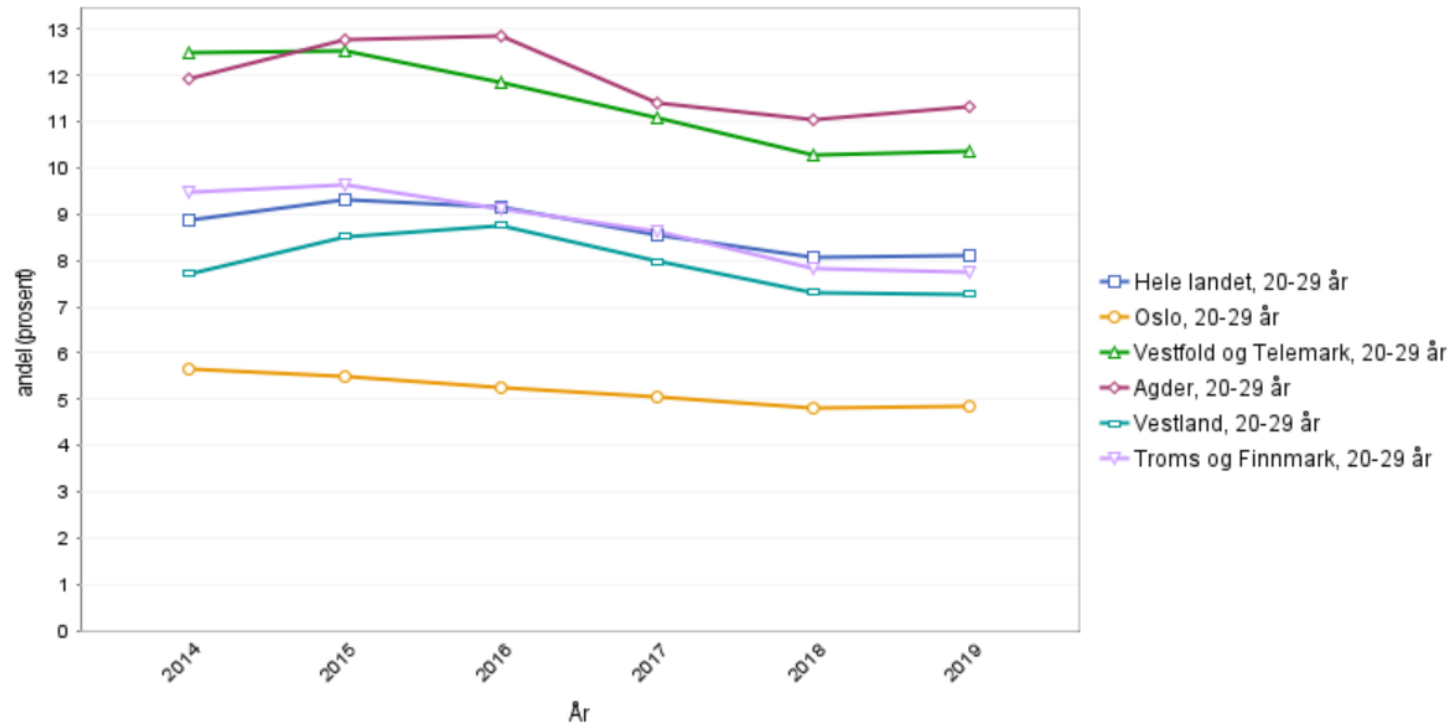
Hvordan samskape et samfunn som gir bedre levekår og folkehelse ?

Vegard Nilsen

Spesialist i indremedisin og samfunnsmedisin

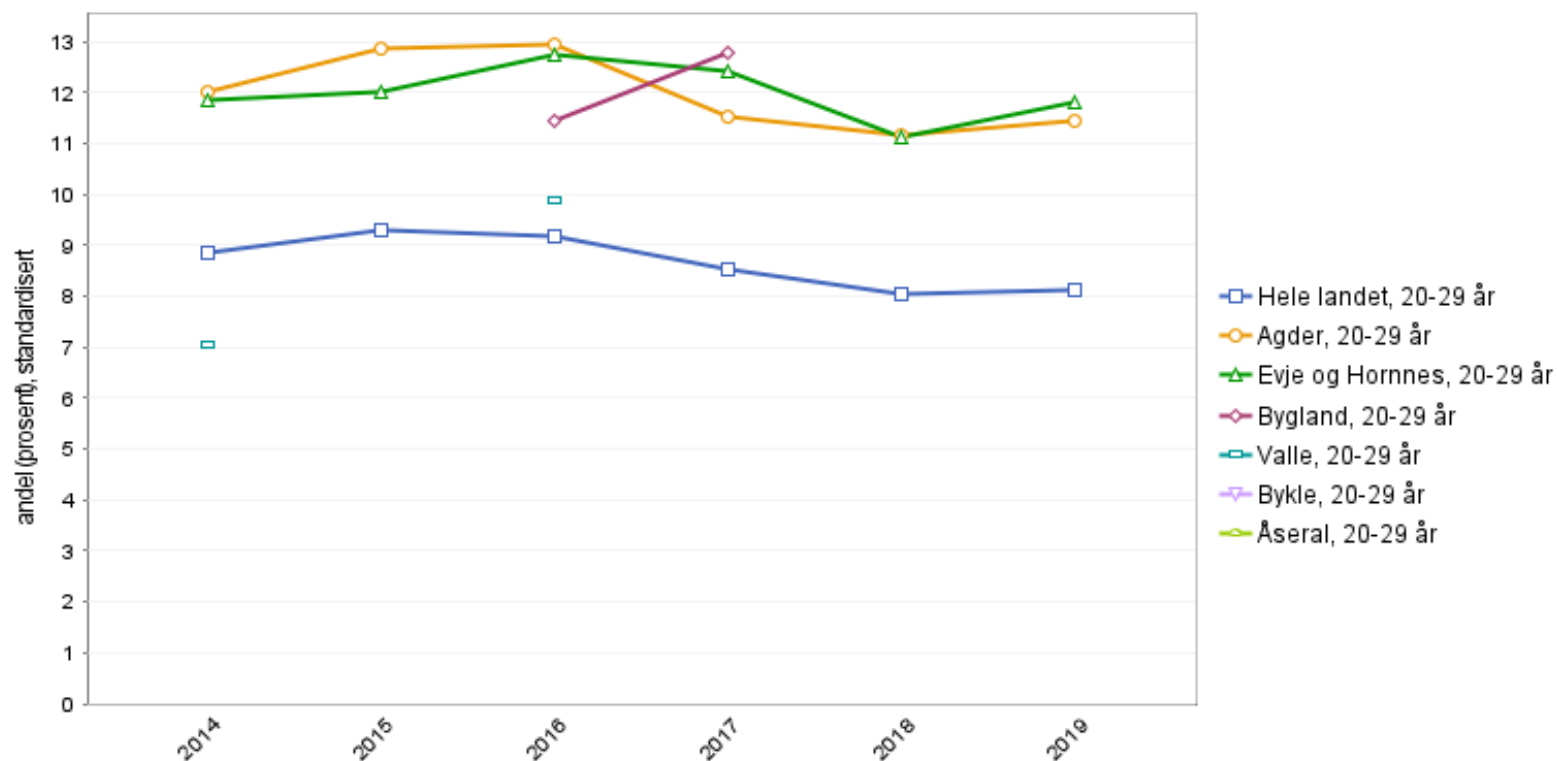
Direktør for folkehelse Agder fylkeskommune

Mottakere av stønad til livsopphold 20-29 år

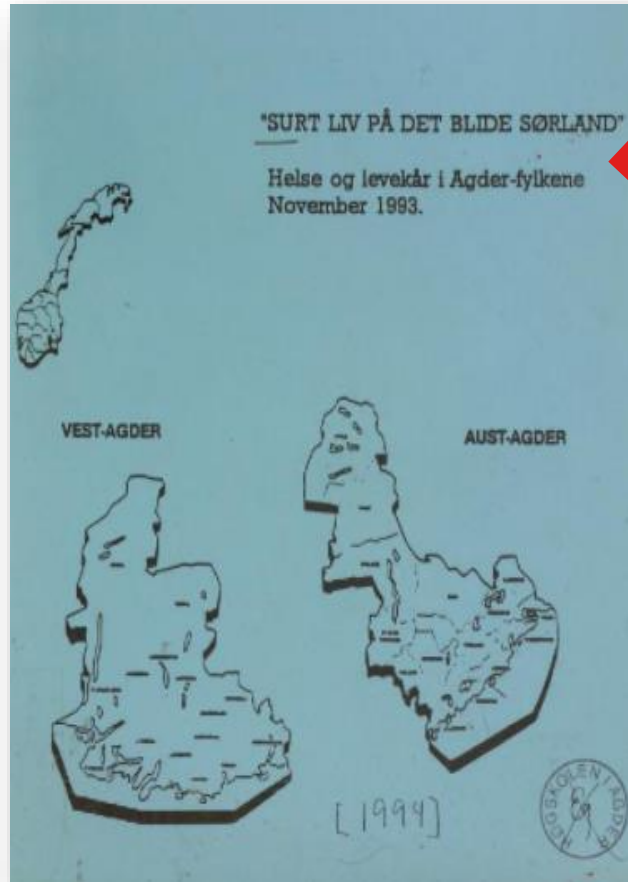
Hvor kommer Finnmark?

Mottakere av stønad til livsopphold 20-29 år

Hvor kommer Åseral?

28 år siden

28 år til 2049

...hvilke grunnleggende grep må vi foreta oss for å være på et annet sted i 2049?

Hvis løpet er halvløpt allerede før skolestart burde vi virkelig undersøke hva som skjer i de første leveårene

Edward Melhuish, 2013

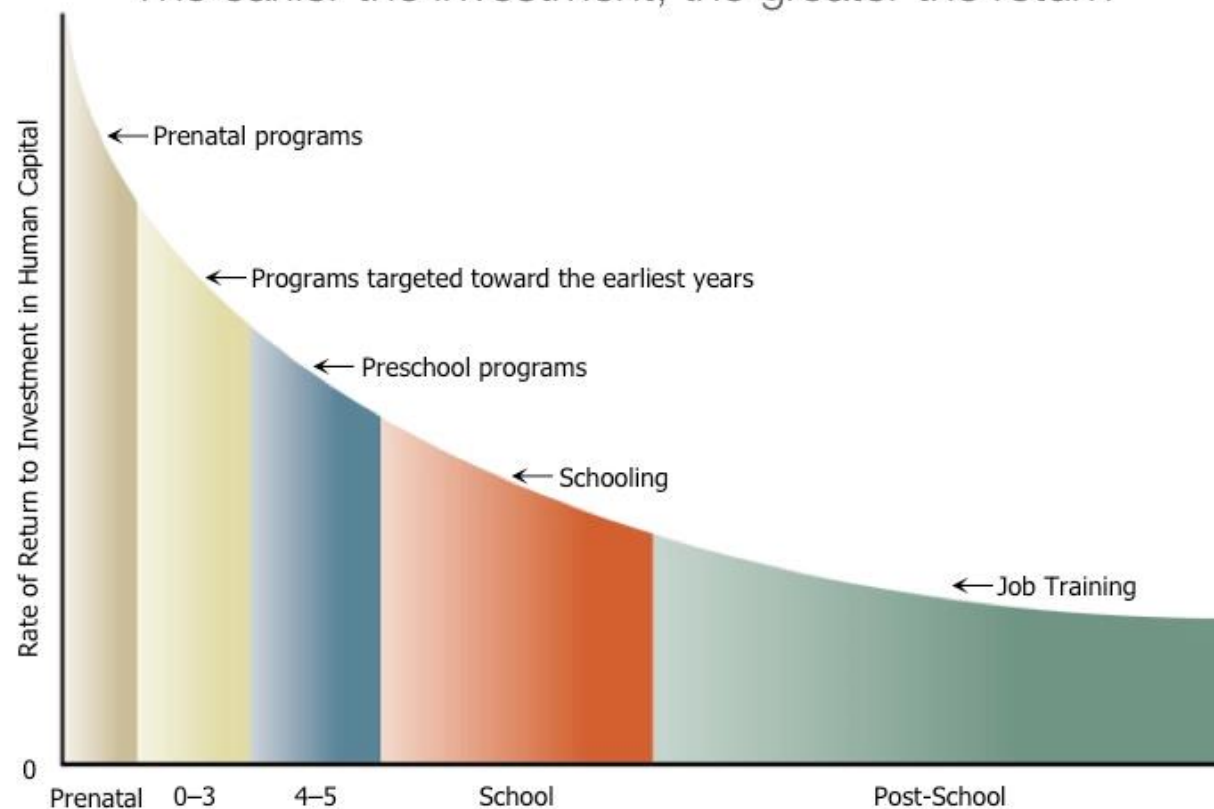

AGDER
fylkeskommune

EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT IS A SMART INVESTMENT

The earlier the investment, the greater the return

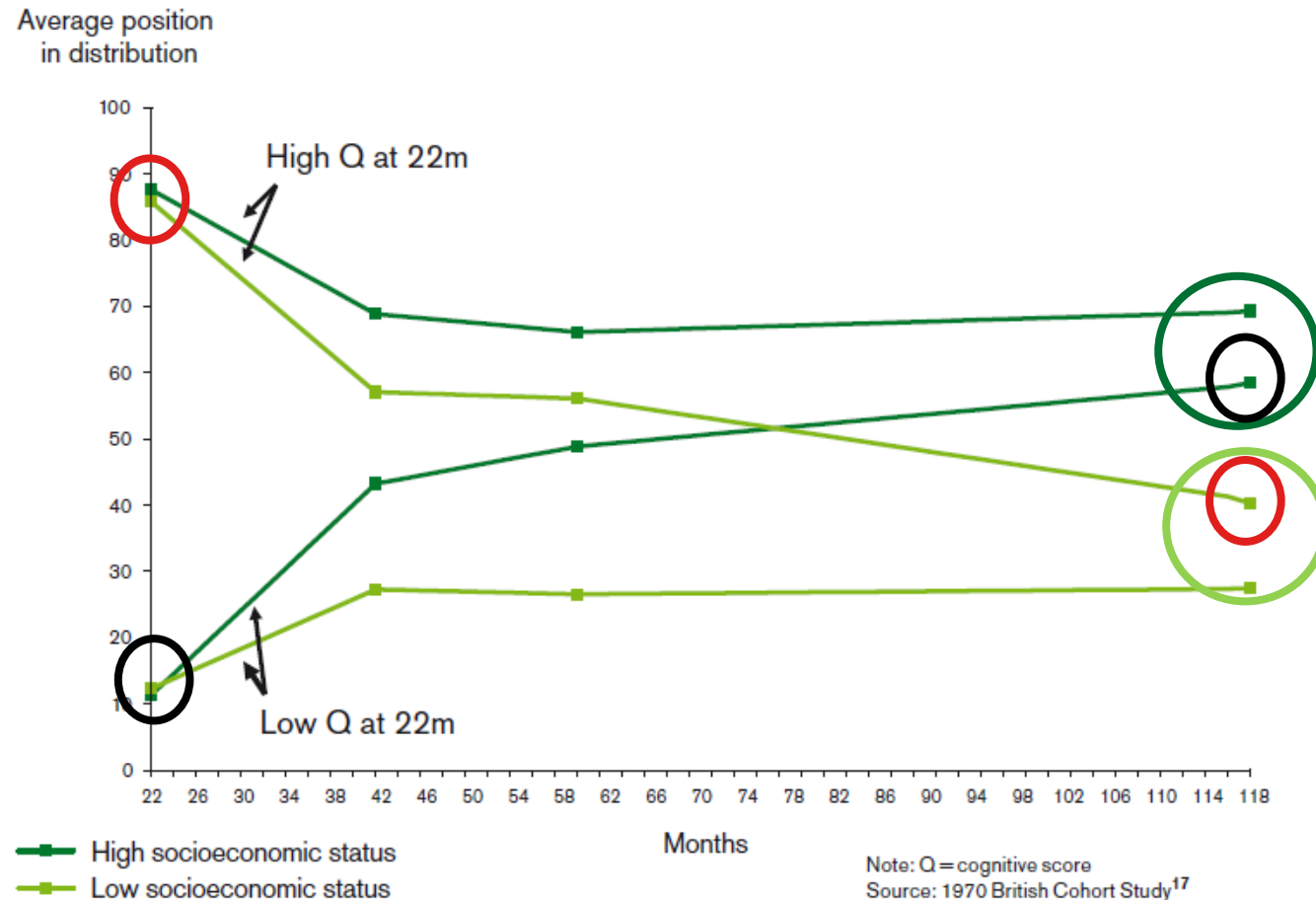
Source: James Heckman, Nobel Laureate in Economics

Nevropsykologisk utvikling hos barn ut fra helt ulike oppvekstsvilkår

Figure 6 Inequality in early cognitive development of children in the 1970 British Cohort Study, at ages 22 months to 10 years

Gunstige vilkår

Ugunstige vilkår

Eksempler fra barnehagen

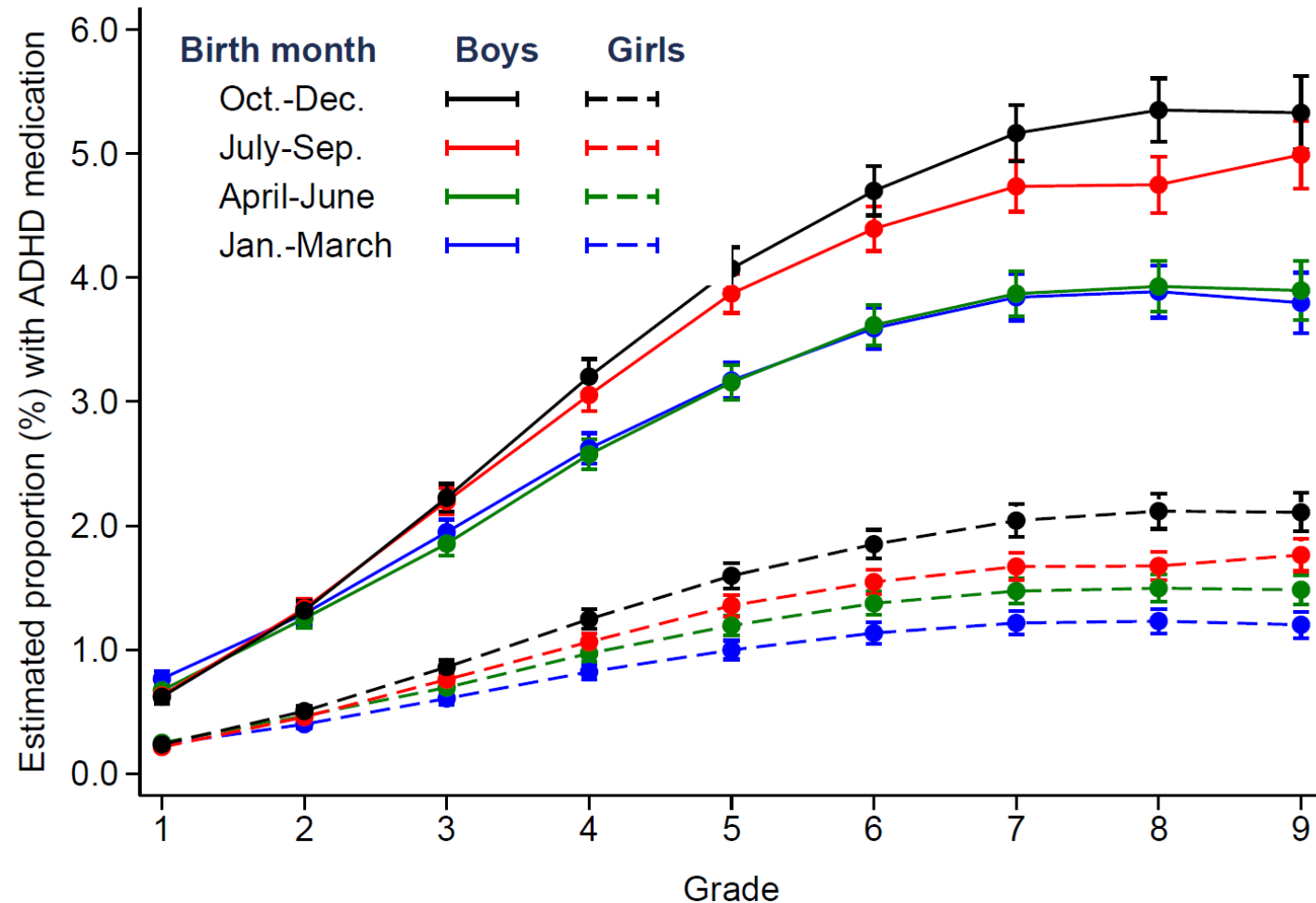
«det er shitwork når pedagoger er aktive medskapere av ulikheter mellom barnehagebarn» Charlotte Palludan : *Børnehaven gør en forskel*)

- *Barnehagen som utjevnende arena:*
- *-Helsevaner: kosthold/fysisk aktivitet*
- *Kulturopplevelser*
- *Relasjoner*
- *Språk*

ADHD diagnose og medisinerings opp mot fødselsmåned

Studie av alle barn født i Norge 1998-2006 (N=509 827) Fulgt opp fra 6 års alder og frem til 31.12.2014

5,3% vs. 3,7% gutter
40% økt okt.-des.

2,2% vs. 1,3% jenter
80% økt okt.-des.

Livets store lotteri

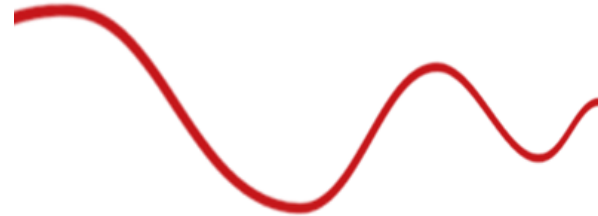

Formål med kommuneansatte

Victor Norman

- Kommuneansatte er ikke til for at de ulike sektorene skal fungere
- De er til for at alle familiene i kommunen skal fungere

Symptomer som i hovedsak
løses utenfor helsesektoren

Helt sentralt:

1. Fra symptomfokus til
«årsakene til årsakene»
2. Alle sektorer eier
problemstillingene og er
en viktig del av løsningen

Drivkrefter

Mønstre

Strukturer

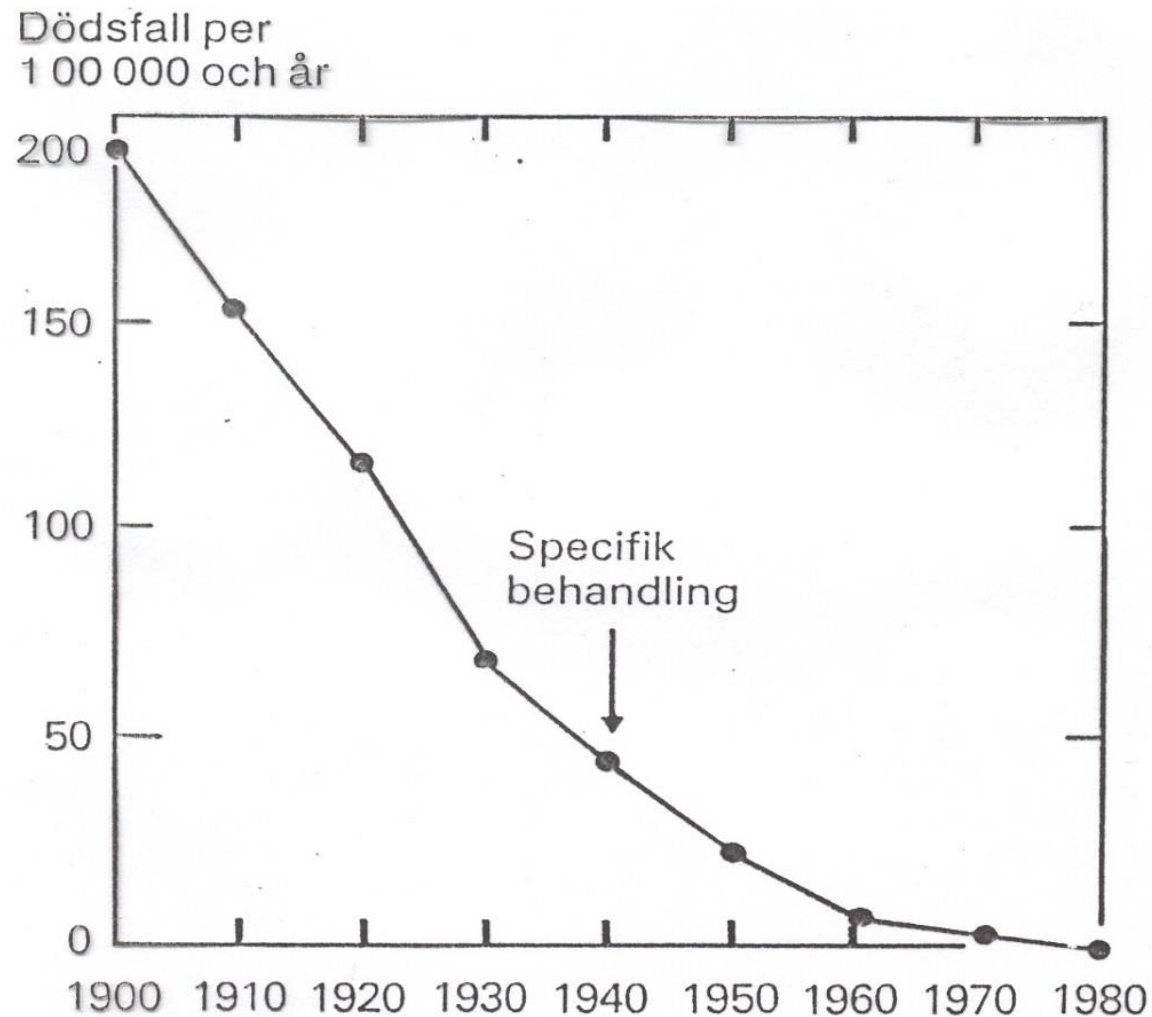
Hva mener vi med folkehelse?

Folkehelse

- Folkehelse kan defineres som befolkningens helsetilstand og hvordan helsen fordeler seg i befolkningen
- Ikke på individnivå
- Opptatt av ALLE individene

Figur 2:2.
Nedgången av tuberkulosdödligheten i USA 1900 till 1980.

Helsesektor?

Samferdsel?

Utdanning?

Teknisk sektor?

Næringssektor?

Planavdeling?

Økonomiavdeling?

- 10% av folkehelseutfordringene løses i helsesektoren
- 90% løses i de andre sektorene
- Slik har det vært – slik blir det fremover

Preger dette vårt arbeid?

Mål for folkehelsearbeidet i Norge

Levealderen økt 2 mnd. hvert år siste 25 år

1 mnd. hvert år siste 25 år for lavt utdannede

3 mnd. hvert år siste 25 år for høyt utdannede

- **Flere leveår**

Norge skal være blant de tre landene i verden som har høyest levealder

- **Bedre leveår**

Befolkningen skal oppleve flere leveår med god helse og trivsel

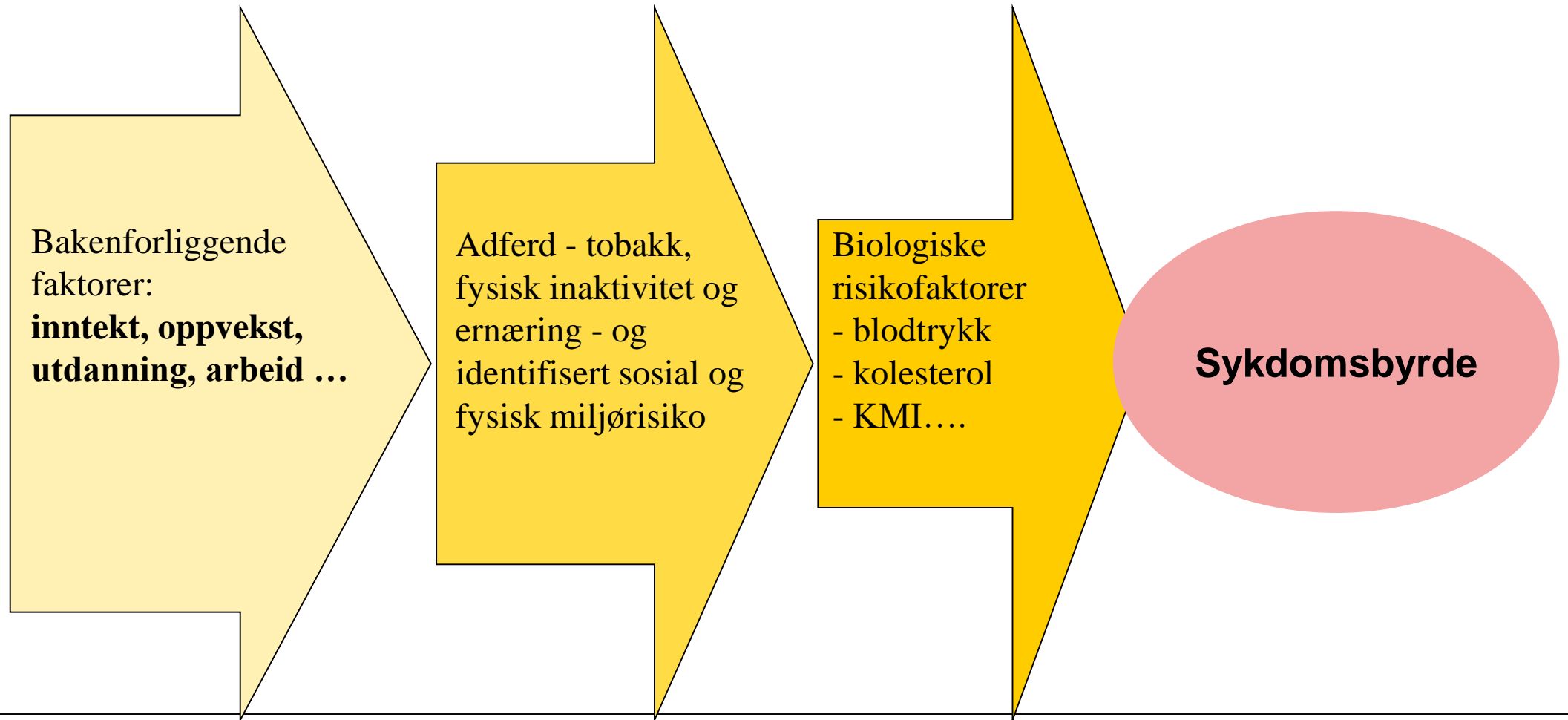
- **Jevnere kår**

Vi skal skape et samfunn som fremmer helse i hele befolkningen og **reduserer sosiale helseforskjeller**

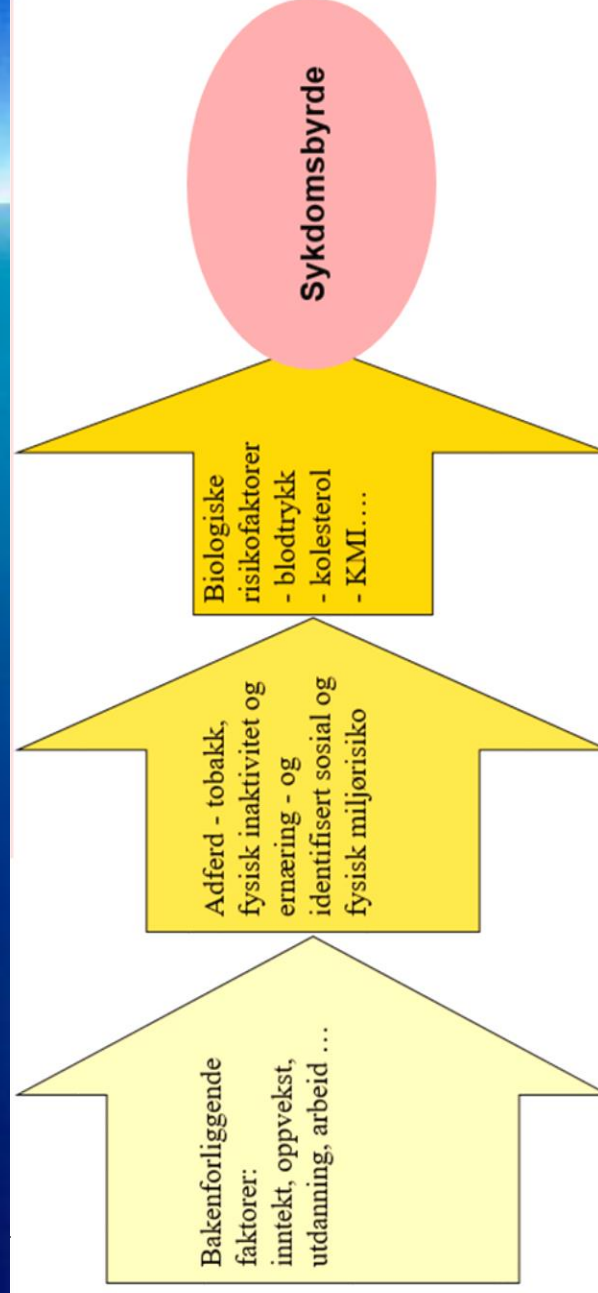

Årsakskjeden

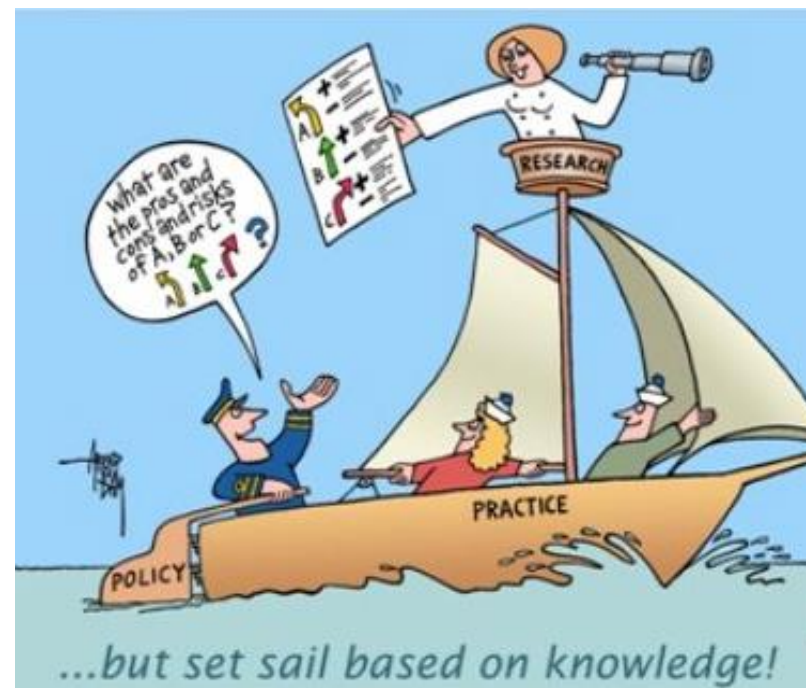
Tiltakene som settes inn tidlig er de viktigste – og de som kan gi mindre sosial ulikhet i helse

Helt sentralt for å lykkes

Tre sentrale element for å bedre levekårene

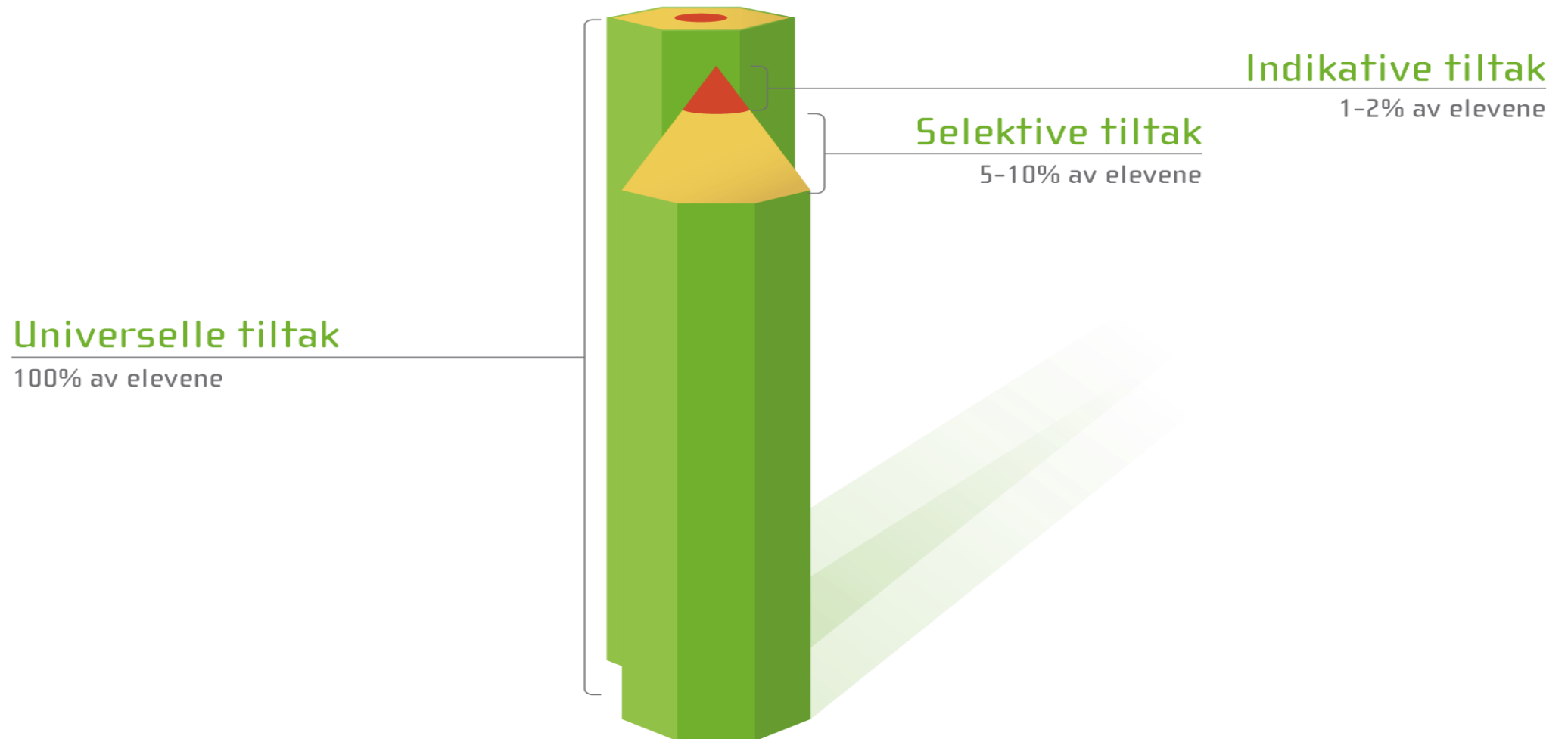
1. Vi må **kjenne** kunnskapen
2. Vi må **bruke** kunnskapen
3. Vi bør **koordinere** og **samordne** innsatsen mot **samme mål**

Hvilke tilnærminger finnes?

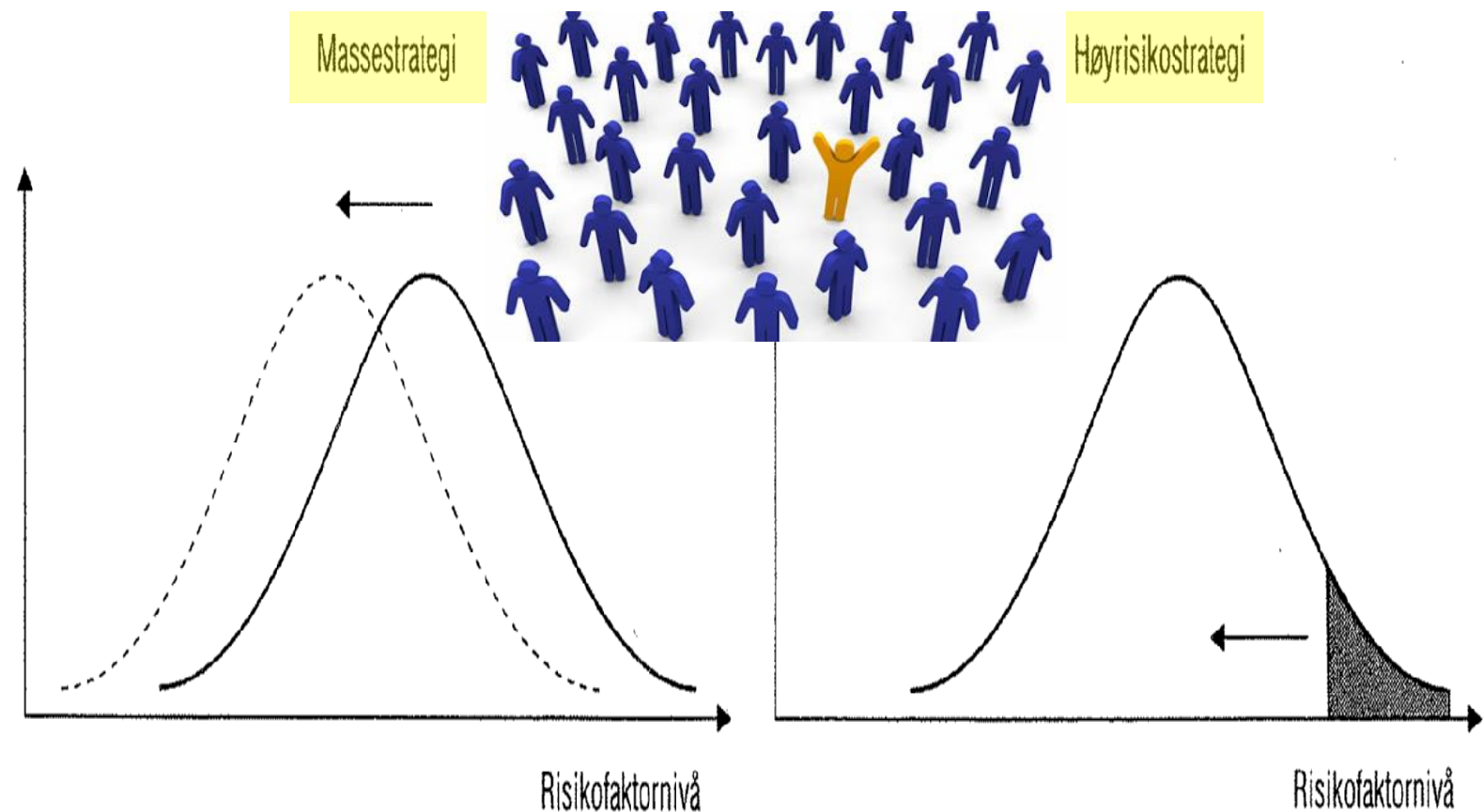
Universell forebygging – versus selektiv og indikativ

Tiltak mot hele gruppen versus den gule?

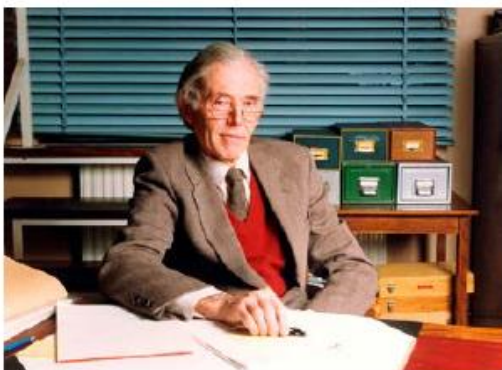
Hvilken strategi forebygger flest tilfeller?

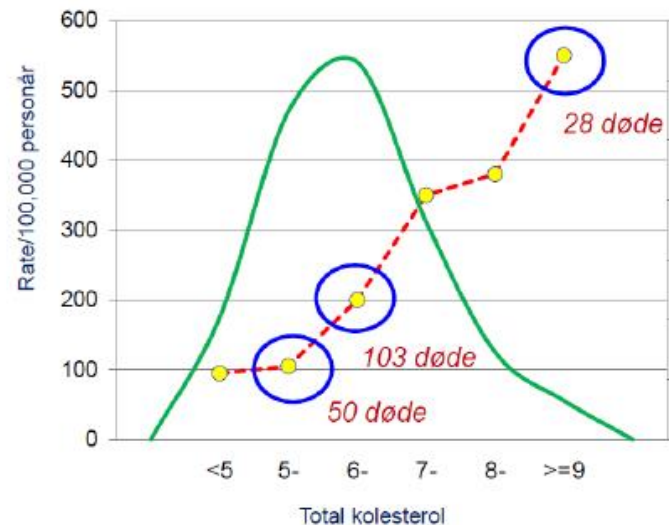
Figur 4.4 Massestrategien tar sikte på å flytte hele fordelingskurven av risikofaktoren(e) mot lavere verdier, mens høyrisikostrategien tar sikte på å bringe den øverste «halen» på fordelingskurven under en viss verdi

Geoffrey Rose:

- A small reduction in risk in a large number of people may prevent many more cases than treating a small number at higher risk
- Prevention paradox: 'a preventive measure which brings much benefit to the population, offers little to each participating individual'

Total kolesterol og død av hjerteinfarkt (IHD)
9786 menn 40-45 år, undersøkt 1974-78, fulgt ut 1992

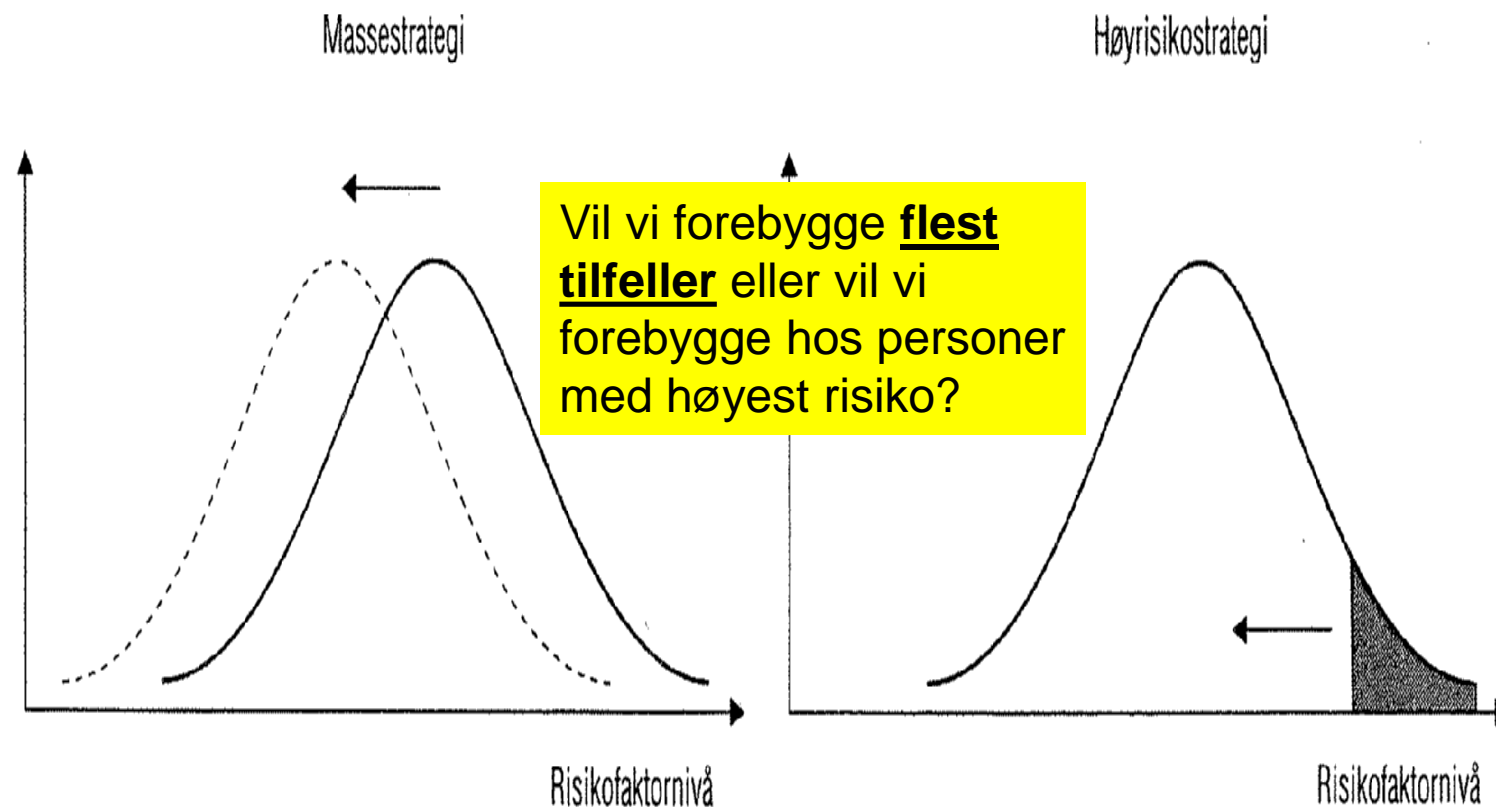
Flest hjertedødsfall hos personer med normale kolesterolverdier

Folkehelsens masselov

*Mange personer med lav risiko
genererer flere syke enn få med
høy risiko*

Vanskelig spørsmål for oss?

Figur 4.4 Massestrategien tar sikte på å flytte hele fordelingskurven av risikofaktoren(e) mot lavere verdier, mens høyrisikostrategien tar sikte på å bringe den øverste «halen» på fordelingskurven under en viss verdi

AGDER
fylkeskommune

Hvor nytteløst er det ikke å
hamre på toppen av et isfjell

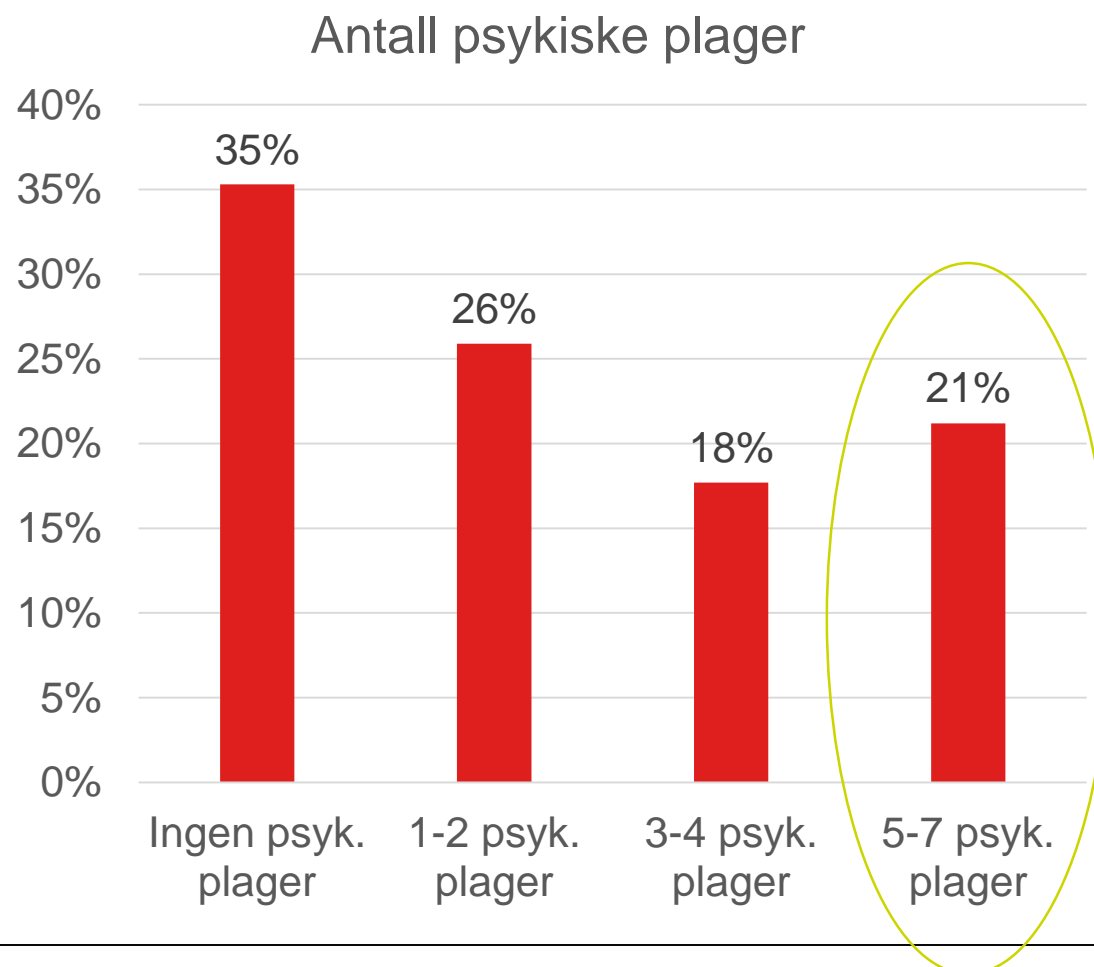

AGDER
fylkeskommune

Psykiske plager i Ungdata 2019

Har du i løpet av den siste uka vært plaget av noe av dette: -

- Følt at alt er et slit
- Hatt søvnproblemer
- Følt deg ulykkelig, trist eller deprimert
- Følt håpløshet med tanke på framtida
- Følt deg stiv eller anspent
- Bekymret deg for mye om ting
- Følt deg ensom

SYMPTOMER

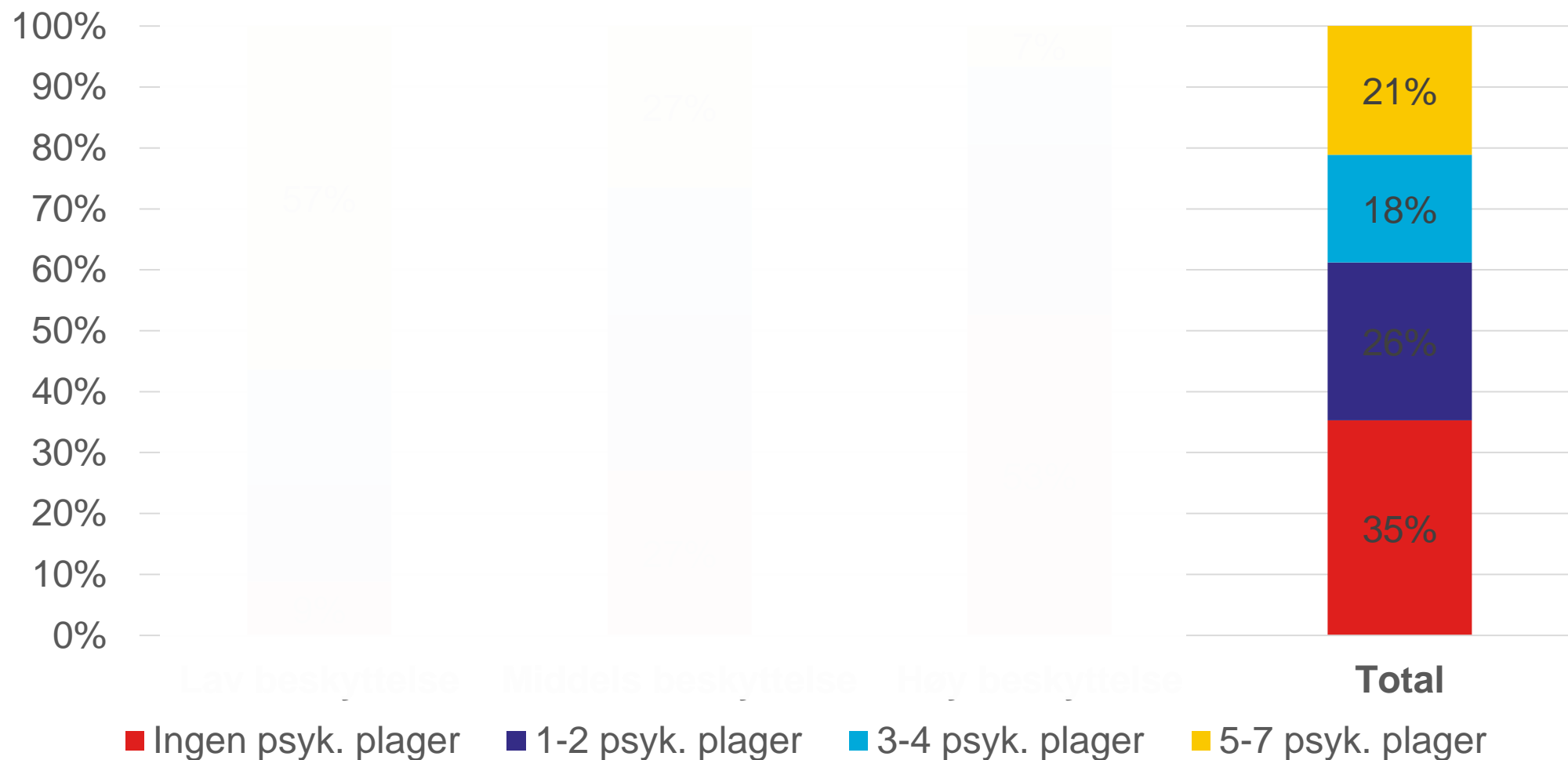
Hva er det grunnleggende problemet?

Hva beskytter mot «høyt symptomtrykk»?

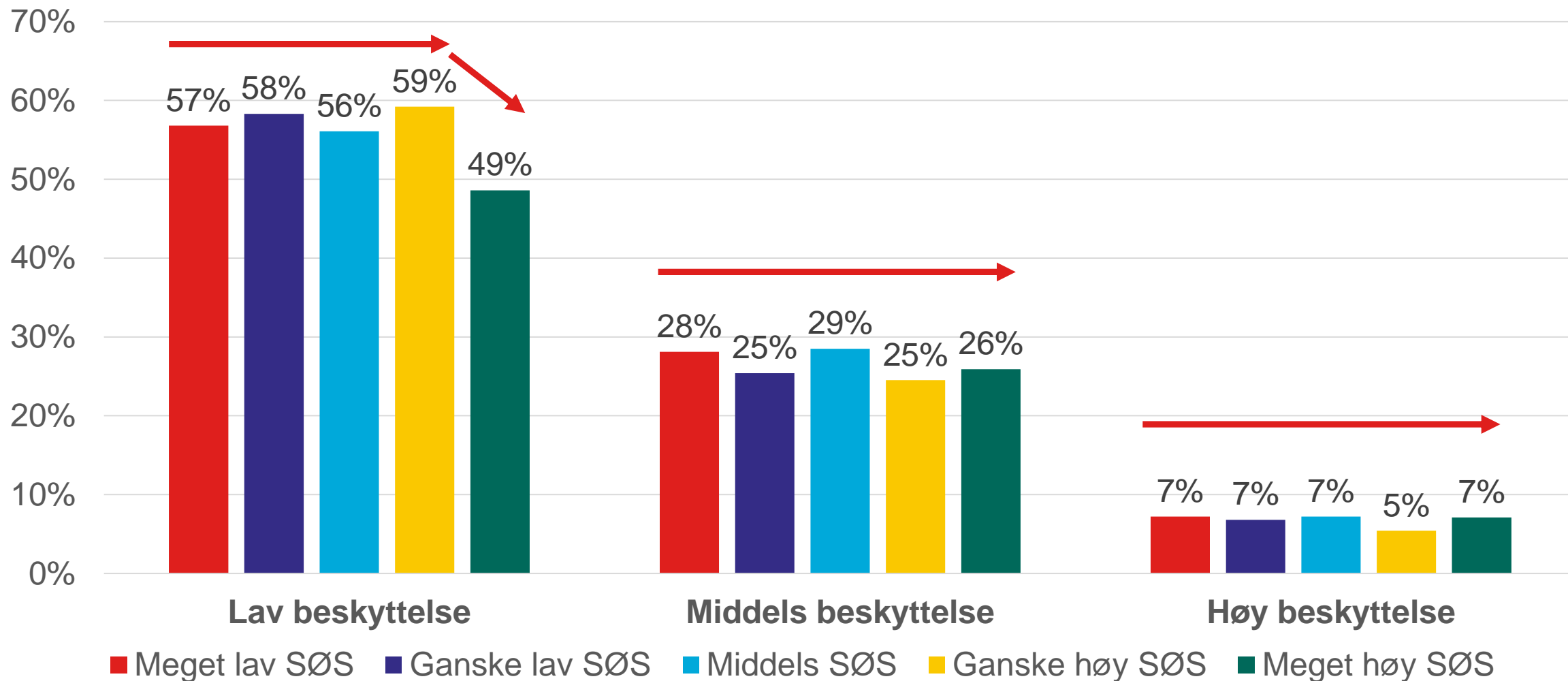

Omfang av psykiske plager etter ulik grad av beskyttelse

Andeler med «høyt symptomtrykk» etter sosioøkonomisk status og beskyttelsesfaktorer

Beskyttelsesfaktorene som skaper disse skillene

- Forhold på skolen
  - Trives / lærere bryr seg / kan snakke med lærer om personlige problem
- Forhold i nærmiljøet
  - Fornøyd med idrett-kulturtilbud / ikke mobbet / ikke vold
- Foreldre og familie
  - Foreldre kjenner venner / vet hvor jeg er / kan snakke om pers. problem
  - Får ikke lov å drikke alkohol / lite alkohol hos foreldre
- Sosiale relasjoner
  - Har venner / har venner de kan betro seg til og ta opp pers. problem med / andre trygge voksne de kan snakke om pers. problem med

Hvordan slår disse faktorene ut på **hasj**?

Høy grad av beskyttelse

Middels grad av beskyttelse

Lav grad av beskyttelse

2%

7%

16%

Noe ellevilt til slutt

Eksempel på at for å forebygge må du bygge gode oppvekstmiljø

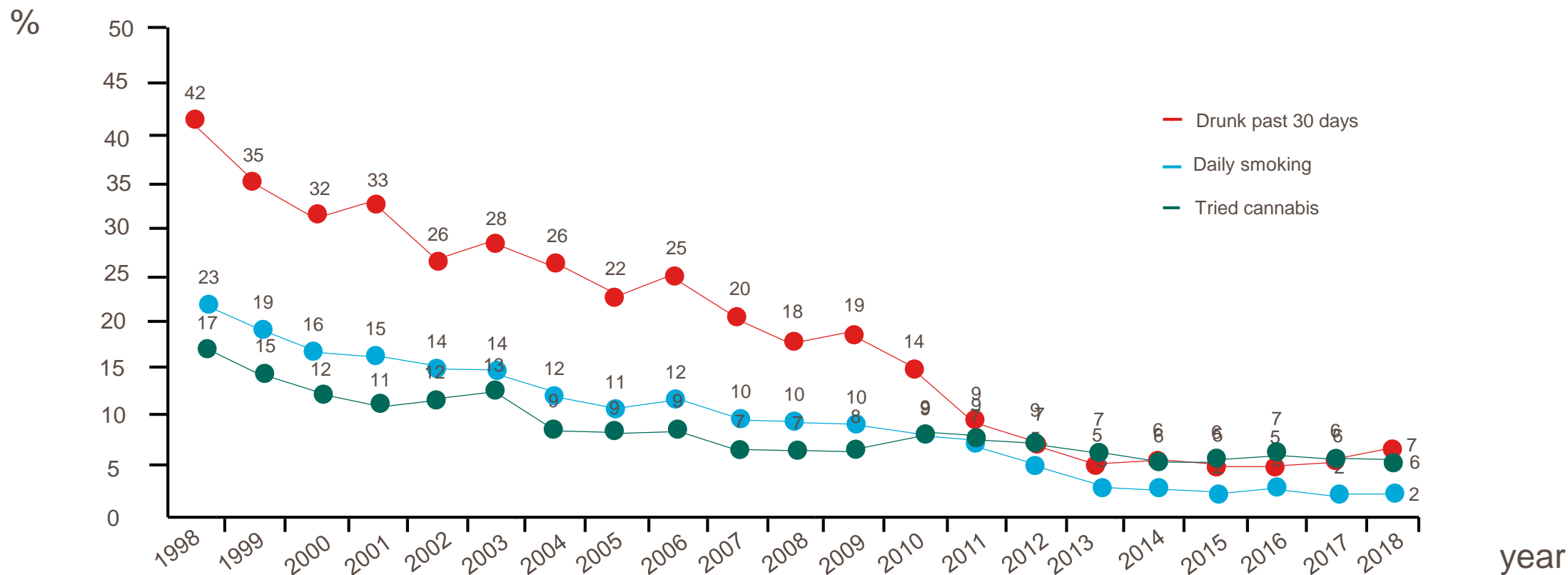

Situasjonen i midten av 90-årene

Island – positive utvikling blant 15-16 åringer de siste 20 årene

Islands prosjekt for bedre levekår og folkehelse

1997-2021

Hadde Europas største ungdomsrusproblem

Kjennetegn rusfrie:

Organisert aktivitet
Var mer med foreldre
Ble sett på skolen
Drev ikke gatelangs

Tiltak:

Hevet aldersgrense
Foreldrenettverk
Foreldrekontrakter
Foreldretid med barn↑
Portforbud
≈kr. 3500 per barn/år

Resultater:

Andel med mye foreldretid 23%→46%

Andel med i organisert aktivitet 24%→42%

Andel fulle 15-16 åringer siste mnd 42%→5%

Andel 15-16 åringer med hasjbruk siste mnd 17%→7%

Andel 15-16 åringer som røyker 23%→3%

AGDER
fylkeskommune

Islands prosjekt for bedre levekår og folkehelse

1997-2021

Systematisk bruk av lokale data – «bensin for dialogen» med befolkningen

Systematisk bruk av fritidsarena – profesjonalisering, tilrettelegging og subsidiering

Fokus på evidensbaserte «beskyttelsesfaktorer» - f.eks. bli «sett», inkludert, «rammer»

AGDER
fylkeskommune

Islandsmodellen: Tre suksessfaktorer

1. Forskningsbasert praksis
2. Samfunnsbasert-tilnærming
3. Dialog mellom forskere,
beslutningstakere og praktikere

Modellen handler mye om involveringstiltak
og inkluderingstiltak satt i system

Mt. Esja

Reykjavik-området

An iceberg floating in the ocean. The small tip above the water represents the visible part of the problem, while the much larger part submerged below the surface represents the hidden, underlying causes.

2 av 3 har overvekt eller fedme

Hendelser

Drivkrefter

Mønstre

Strukturer

A large iceberg floating in the ocean. The tip of the iceberg is visible above the water line, while the much larger, submerged part is below the surface. A text box is overlaid on the visible tip.

Jentene klart bedre
skoleresultater

Hendelser

Drivkrefter

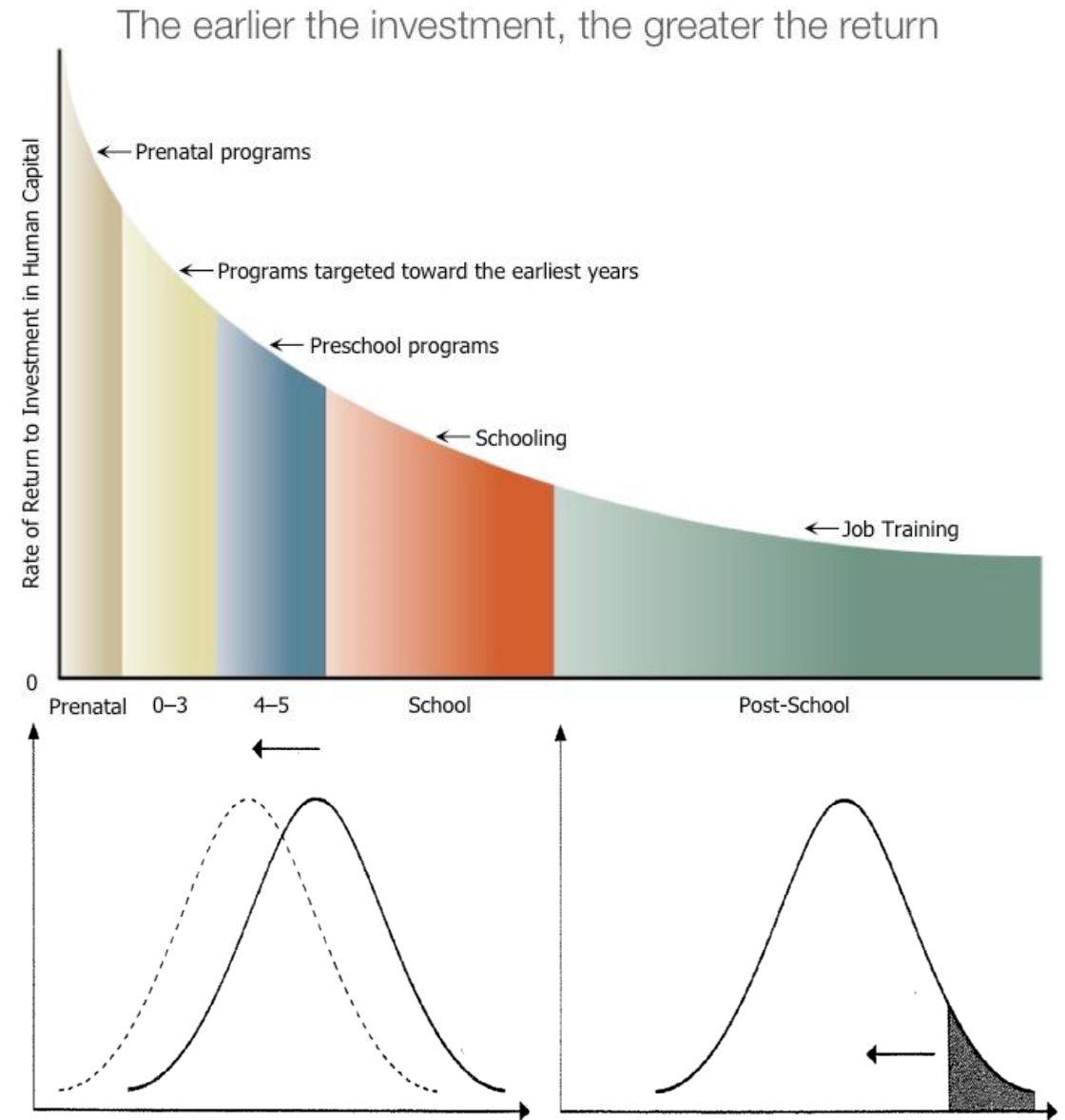
Mønstre

Strukturer

Hva nå Åseral?

- Tar vi budskapet på alvor er svaret gitt
- Intensivert, universell innsats i svangerskapsomsorgen + de to første leveår gir størst effekt

Oppsummering

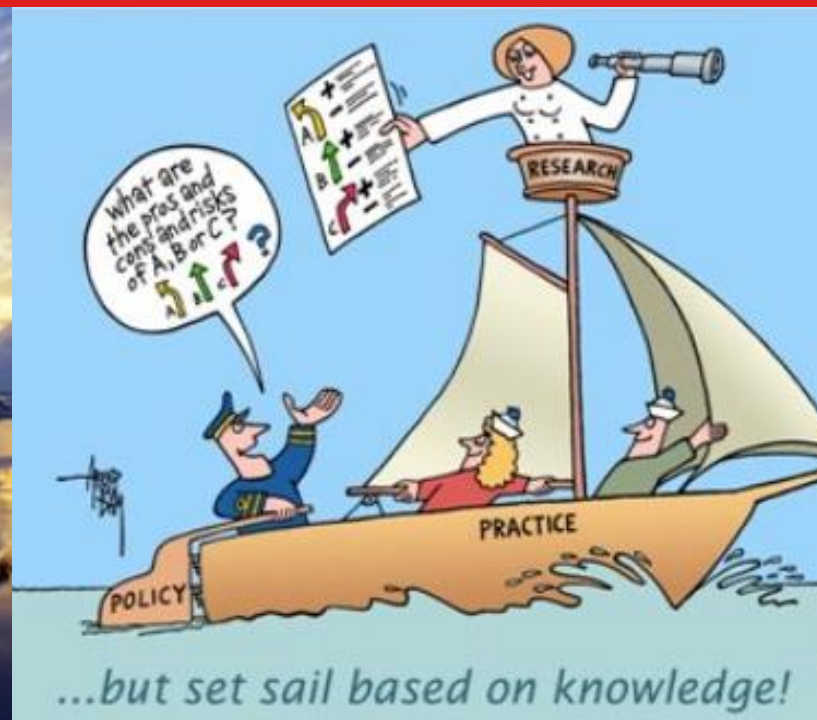
- Vi må ta grunnleggende grep hvis vi skal være et annet sted i 2030
- Vil vi ha mindre forskjeller må vi endre tilnærming:
  - Kunnskapsbasert
  - Universelt / strukturelt / langt til venstre i årsakskjeden
- Høyrisikostrategi effektivt for de som berøres av tiltaket, men har ikke potensiale til å løfte folkehelsa
- Vil vi ha mindre lotteri kan vi gjøre enkle grep
- Mye å lære fra pandemihåndteringen
  - **Koordinert, kunnskapsbasert, universell** innsats har gitt flotte resultater

Forskjellene starter **veldig tidlig** i livet

Takk for oppmerksomheten

AGDER
fylkeskommune